

Салазський О. С.,
адвокат,

керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «Бона Фідес»

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЯК ПІДСТАВА ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСНИМ

Анотація. У статті розглядається питання цивільно-правових наслідків такого правового явища, як зловживання особою належним їй суб'єктивним цивільним правом. Поряд зі спеціальними наслідками, передбаченими ст.ст. 13 та 16 ЦК України у вигляді відмови у захисті права, яким особа зловживає, та зобов'язанням припинити зловживання правом, аналізується можливість застосування до особи загальних наслідків, зокрема можливість визнання правочину недійсним на підставі ч. 3 ст. 13 ЦК України. Актуальність теми дослідження підтверджується конкретними прикладами із судової практики судів різних інстанцій України та зарубіжних країн. Зокрема, аналізується постанова Верховного суду (Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду) від 17.07.2019 року у справі № 299/396/17. У зазначеній постанові на рівні Верховного суду було озвучено загальнообов'язкову правову позицію, згідно з якою визнано можливим визнання правочину недійсним у разі зловживання особою своїм суб'єктивним правом. Детально аналізуються підстави недійсності правочинів, передбачені ЦК України. Робиться висновок, що єдиною підставою недійсності правочину передбаченою чинним законодавством, під яку може підпадати випадки зловживання цивільним правом, є припис ч. 1 ст. 203 ЦК України у взаємозв'язку із ч. 3 ст. 13 ЦК України та ст. 215 ЦК України, а саме суперечність змісту правочину ЦК України та цивільному законодавству України. На підставі чинного законодавчого матеріалу виводиться нормативне визначення словосполучення «зміст правочину» у розумінні ч. 1 ст. 203 ЦК України та робиться висновок, що внутрішнє наповнення словосполучення «зміст правочину» у розумінні припису ч. 1 ст. 203 ЦК України не охоплює собою випадки зловживання особою своїм правом, у зв'язку із чим порушення припису ч. 3 ст. 13 ЦК України не може бути використано у якості підстави для визнання правочину недійсним. Також аналізується можливість визнання правочину недійсним у разі порушення ч. 3 ст. 13 ЦК України з теоретичної точки зору. Розглядається правова природа «права на укладення правочину». Результати аналізу дають підстави для висновку, що правова кваліфікація категорії «право на укладення правочину» залежить від виду договору, який укладає особа (реальний чи консенсуальний договір). У випадку укладення консенсуального договору право на укладення такого правочину не є реалізацією суб'єктивного права, а є реалізацією правоздатності особи. Наведений висновок в частині консенсуального договору також з теоретичної точки зору виключає використання припису про зловживання правом у якості підстави для визнання правочину недійсним (оскільки під час укладення консенсуального договору особа не реалізує своє суб'єктивне право). Щодо укладення реальних договорів, то в цій частині, укладаючи договір, особа реалізує так зване секундарне право (динамічну правоздатність).

За результатами дослідження робиться висновок про відсутність теоретичних та законодавчих підстав для використання припису ч. 3 ст. 13 ЦК України у якості підстави для визнання правочину недійсним за ч. 1 ст. 203 ЦК України та ст. 215 ЦК України.

Ключові слова: зловживання правом, визнання правочину недійсним, зміст правочину, реальний договір, консенсуальний договір, суб'єктивне право, секундарне право, правоздатність.

Постановка проблеми. Поняття «зловживання правом» без перебільшення залишається одним із найбільш дискусійних у теорії цивільного права з наступних обставин. По-перше, відносна новизна цієї категорії. Не дивлячись на те, що ще за часів римського приватного права юристи задавалися питанням дослідження окремих випадків зловживання правами, пряме нормативне закріплення у вітчизняному праві ця категорія отримала лише із прийняттям Цивільного кодексу України. До цього часу в ст. 5 Цивільного кодексу УРСР містилась лише норма про здійснення права всупереч призначенню цих прав у соціалістичному суспільстві в період будівництва комунізму. По-друге, оціночний характер категорії «зловживання правом» надає широкі можливості для розсуду взагалі та суддівського розсуду зокрема. Однак на цьому «проблемність» категорії «зловживання правом» не вичерпується. В процесі правозастосування виникають численні питання наслідків, що можуть бути застосовані до особи, яка зловживає своїм цивільним правом. Законодавець в ч. 6 ст. 13 та ч. 3 ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) встановив можливість суду зобов'язати особу припинити зловживання правом та можливість відмови у захисті права, яким особа зловживала. У зв'язку із чим в теорії та на практиці виникло питання щодо можливості застосування інших (загальних наслідків) передбачених цивільним та господарським законодавством. Одним із таких наслідків є можливість визнання недійсним правочину у випадку зловживання особою своїм цивільним правом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут «зловживання правом» є предметом багатьох досліджень. Загальні питання категорії «зловживання правом» досліджували в різні часи відомі вчені, серед яких слід відзначити М.М. Агаркова, В.П. Грибанова, С.Г. Зайцева, О.О. Маліновського, О.О. Кота. Безпосередньо питання юридичних наслідків, що застосовуються до особи, яка здійснила зловживання правом, висвітлювались у роботах М.О. Стефанчука, С.Д. Радченко, К.І. Скловського та інших авторів. Незважаючи на наявність теоретичних розробок, обрана тематика не втрачає своєї актуальності та потребує поглибленого дослідження з враху-

ванням аналізу правозастосовної практики, зокрема визначення наслідків зловживання особою своїм правом.

Метою даної публікації є аналіз чинного законодавства та судової практики на предмет наявності законодавчих підстав та теоретичної можливості визнання недійсним правочину на підставі ч. 3 ст. 13 ЦК України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика застосування ч. 3 ст. 13 Цивільного кодексу України у якості підстави для визнання недійсним правочину до останнього часу носила поодинокий та несистемний характер. Прикладом цьому може бути, зокрема, рішення Апеляційного суду Львівської області від 31.05.2013 року по справі № 1308/2-1552/11 [8]. Свідомо не вдаючись до аналізу правомірності віднесення в даному рішенні дій особи до сфери регулювання ч. 3 ст. 13 ЦК України, відмітимо лише, що хоча і не прямо, суд все ж таки застосував заборону щодо зловживання цивільним правом у якості підстави для визнання договору недійсним (суд використав словосполучення «виходить за межі здійснення прав», що відповідає назві ст. 13 ЦК України). Зазначене рішення апеляційної інстанції з аналогічним мотивуванням було залишено в силі Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних та кримінальних справ (Ухвала від 20.11.2013 року). Однак ситуація поодинокості та не системності може змінитися у зв'язку із прийняттям та оприлюдненням Постанови Верховного суду (Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду) від 17.07.2019 року у справі № 299/396/17 [7]. У наведеному судовому акті суд буквально зазначив: *«Як наслідок, не виключається визнання договору недійсним, направлено на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (п. 6 ст. 3 Цивільного кодексу України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України)»*. Враховуючи приписи ч. 5 та ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права), наведена позиція може бути сприйнята судами у якості обов'язкової для застосування.

Раніше це ж питання виникало в інших країнах. Про це свідчить, зокрема, п.п. 9, 10 Інформаційного листа Президіума Вищого арбітражного суду від 25.11.2008 року № 127 «Огляд практики застосування арбітражними судами статті 10 Цивільного кодексу Російської Федерації». Не обійшли це питання стороною і науковці. Зокрема, цього К.І. Скловський з цього питання зазначив: «Зміст статті 168 ЦК РФ полягає в тому, що порушується позитивний закон і, як наслідок цього порушення, правочин не має сили, іншими словами, дія статті 168 ЦК РФ має об'єктивний характер, а не суб'єктивний характер, тоді як зловживання правом найчастіше – продукт злої волі, спрямованої проти конкретної особи» [3, с. 45]. М.О. Стефанчук, загалом погодившись із К.І. Скловським, наводить додаткові аргументи на підтримку цієї позиції, а саме: «Непрямих аргументів може бути більше. До них належать і неістотність для кваліфікації недійсності правочинів, що не відповідають закону, наміру сторони, а також необхідність доведення здійснення зловживання

правом винятково в судовому порядку. І все таке найважливішою причиною необґрунтованості застосування ст. 203, 215 через ст. 13 ЦК України служить, за нашим переконанням, невідповідність санкції. Якщо встановлено у діях особи склад зловживання правом, то її необхідно притягнути до відповідальності за таку поведінку. У цьому зв'язку обґрунтованим є позбавлення її судового захисту і, незважаючи на формальну відповідність її дій змісту її суб'єктивного цивільного права, зобов'язати відшкодувати збитки потерпілій стороні. Визнання ж правочину недійсним в такій ситуації може означати, що суд буде діяти в інтересах правопорушника, тому що наслідком буде двостороння реституція, а позови про визнання правочинів недійсними нерідко виступають як засіб захисту несумлінної сторони від вимог контрагента» [5, с. 149].

Для відповіді на поставлене питання перш за все необхідно звернутися до нормативного матеріалу. Інституту недійсності правочину присвячений глава 16 Цивільного кодексу України. Глава 16 ЦК України в частині регулювання інституту недійсності правочину структурована наступним чином. У ст. 203 встановлюються загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності договору. Відповідно, за допомогою висновку від протилежного (а contrario) встановлюється правовий припис, згідно з яким у разі порушення наведених вимог правочин може бути (або є) недійсним. Цей висновок підтверджується текстуально прямо закріпленим приписом ч. 1 ст. 215 ЦК України (в частині перелічених в ст. 215 ЦК України пунктів).

В іншій частині глави 16 законодавець вдав до перелічення окремих випадків недійсності правочину та їх наслідків. Таким чином, особа, що бажає заявити вимогу про недійсність правочину, первинно повинна оцінити такий правочин на предмет відповідності його приписам щодо окремих випадків недійсності встановлених законодавцем в ст. ст. 218-235 ЦК України чи випадків встановлених окремими законами. У випадку відсутності підстав для недійсності правочину, встановлених спеціальними нормами, застосуванню підлягає загальна норма щодо умов дійсності правочину, що закріплена в ст. 203 ЦК України. Простий аналіз ст. 218-235 ЦК України та інших законів дає підстави стверджувати, що законодавство України не містить спеціальної норми, що передбачає зловживання правом, чи порушення меж здійснення права у якості підстави для визнання правочину недійсним. Виходячи з наведеного, єдиною потенційною підставою визнання правочину недійсним може бути одна із умов дійсності правочину, передбачена ст. 203 ЦК України. Іншими словами, потрібно встановити, чи є зловживання особою своїм правом порушенням умов дійсності правочину, передбачених ст. 203 ЦК України.

Відповідно до ст. 203 ЦК України встановлюються такі вимоги, додержання яких є необхідним для дійсності правочину:

- 1) зміст правочину не може суперечити цьому кодексу та актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам;
- 2) особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності;
- 3) волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;
- 4) правочин має вчинятися у формі встановленої законом;
- 5) правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що зумовлені ним;

б) правочин, що вчиняється батьками, не може суперечити правам та інтересам малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей.

Слід зазначити, що підставою недійсності правочину є не будь-яке порушення вимог до дійсності правочину, передбачених ст. 203 ЦК України. Відповідно до ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою-третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього кодексу. Очевидно, що умови дійсності правочину передбачені частинами 2, 3, 5 та 6 не охоплюють собою випадки зловживання особою своїм цивільним правом. А отже, залишається лише одна умова дійсності правочину, а саме: зміст правочину не може суперечити цьому кодексу та актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

Слід зазначити, що ЦК України дещо звузив загальну підставу визнання недійсним договору у випадку так званого загального порушення норм закону. Для порівняння ЦК УРСР містив аналогічну норму в ст. 48. Відповідно до ст. 48 ЦК УРСР недійсною є та угода, що не відповідає вимогам закону, в тому числі ущемляє особисті або немайнові права неповнолітніх дітей. Очевидною є різниця між наведеними двома нормами. Так, за приписом ст. 48 ЦК УРСР підставою недійсності договору є будь-яка невідповідність такої угоди вимогам закону. В той час як за приписом ч. 1 ст. 203 ЦК України правочин може бути визнаний недійсним, лише якщо закону суперечить саме зміст правочину. З огляду на наведене для відповіді на поставлене питання необхідно встановити значення поняття «зміст правочину». У науковій та науково-практичній літературі в основному досліджується питання змісту правовідносин. Очевидно, що поняття правочину та поняття правовідносин не є тотожними, а отже, поняття змісту правовідносин та змісту правочину не співпадають. Більшість науково-практичних коментарів взагалі не звертають увагу на це питання.

Серед усього розмаїття науково-практичних коментарів до ЦК України вдалося знайти лише два видання, де автори приділяють цьому питанню увагу. Першим є науково-практичний коментар під загальною редакцією професора І.В. Спасько-Фатєєвої. В цьому виданні автори наводять таке визначення поняття зміст правочину: зміст правочину – це сукупність його умов, сформульованих однією стороною, якщо вчиняється односторонній правочин, або узгоджених усіма сторонами при двосторонніх або багатосторонніх правочинах [6, с. 269]. Професор В.Г. Ротань в науково-практичному коментарі до цивільного законодавства України дає більш широке визначення поняття «зміст правочину»: «При тлумаченні поняття зміст правочину слід урахувати наступне. Правочин є дією (виявом волі) на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 202 ЦК України). Тому зміст правочину складають в першу чергу ті права та обов'язки, про набуття, зміну чи припинення яких учасники правочину домовились. Але ж правочин – це не правовідносини, тому його зміст не може обмежуватись зазначеними правами та обов'язками. Учасник правочину виявляє волю на вчинення правочину з іншими особами. Отже, зміст правочину включає до себе і зазначення на цих осіб. Невизначення цих осіб (цієї особи) або визначення її у супереч законотворчості означає, що зміст правочину суперечить актам цивільного законодавства, а тому може бути визна-

ний недійсним на підставі ч. 1 ст. 215 і ч. 2 ст. 203 ЦК України. Відтак учинення правочину, наприклад, у супереч правилам ч. 2 ст. 362 ЦК України про переважне право співвласників на купівлю частки в праві спільної часткової власності, всупереч правилу ст. 777 ЦК України про переважне право наймача на укладення договору найму на новий строк, у супереч правилу ч. 2 ст. 147 ЦК України про переважне право учасника товариства з обмеженою відповідальністю на купівлю частки, що відчужується іншим учасником цього товариства, всупереч правилам нормативно-правових актів щодо проведення аукціонів, тендерів, конкурсів, що визначають порядок визначення особи, з якою має укладатися договір за результатами аукціонів, тендерів, конкурсів тощо, є підставою для визнання правочинів недійсними (це не заперечує положення про можливість заявлення у відповідних випадках особою, переважне право якої порушене, позову про переведення на неї прав та обов'язків, якщо таке передбачено законом)» [2, с. 288–295].

Для встановлення значення словосполучення «зміст правочину» доцільно звернутися до чинного законодавства та випадків і контексту використання законодавцем наведеного словосполучення. Серед усього різноманіття законів України нам вдалося знайти наведене словосполучення в трьох нормативних-правових актах: ЦК України, Законі України «Про нотаріат» та Законі України «Про міжнародне приватне право». ЦК України згадує про зміст правочину в ст. ст. 203, 207, 213, 238. Оскільки виявлення визначення словосполучення «зміст правочину», що використовується в ст. 203 ЦК України, є нашою метою, логічно розпочати аналіз із наступної статті. У ст. 207 ЦК України питання змісту правочину розкривається через поняття форми правочину (правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони). Виходячи з наведеного, вочевидь під змістом правочину розуміється сукупність його умов узгоджених сторонами шляхом підписання єдиного документу або обміну декількома документами. Аналогічне значення терміна «зміст правочину» законодавець надає і в ст. 213 ЦК України. У наведеній статті йдеться про тлумачення змісту правочину. Тлумачити, як відомо, можна текстуально та логічно закріплені положення (умови договору), що є зовнішньою формою вираження узгоджених та закріплених сторонами умов правочину. Дещо інше значення цьому словосполученню законодавець надає в ст. 238 ЦК України. Відповідно до ч. 2 цієї статті представник не може вчиняти правочин, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто. На нашу думку, в даному випадку під змістом правочину законодавець розуміє конкретне специфічне суб'єктивне право (або секундарне право) або обов'язок (наприклад особисті немайнові права, складання заповіту). Закон України «Про нотаріат» в ст. ст. 47, 54, 59 також, аналогічно ст. ст. 207, 213 ЦК України під терміном «зміст правочину» розуміє безпосередньо текстуально закріплені умови правочину. Більш широко поняття «зміст правочину» законодавець розуміє в Законі України «Про міжнародне приватне право». До речі, в науково-практичному коментарі до цього закону автори теж не звертають уваги на зміст цього поняття [1, с. 155–166]. В наведеному законі словосполучення «зміст правочину» зустрічається в трьох статтях, а саме 31, 32, 33.

Наведений нормативний акт розглядає словосполучення «зміст правочину» через призму обрання колізійних норм, що будуть застосовуватись до відносин з міжнародним елементом. Так, в ст. 31 йдеться про те, що форма правочину має відповідати вимогам права, яке застосовується до змісту правочину. Стаття 32 взагалі присвячена питанню змісту правочину. Ч. 1 зазначає, що зміст правочину може регулюватися правом, яке обрано сторонами. Очевидною є помилка законодавця в цьому випадку, адже відомо, що право може регулювати виключно суспільні відносини, а отже, більш коректно вбачається формулювання «до змісту правочину може застосовуватись право обране сторонами». Частина 2 наведеної статті теж використовує термін «зміст правочину» в ракурсі вибору права, яке буде застосовуватись до змісту правочину. У частині три йдеться про виконання, яке має вирішальне значення для змісту правочину. Стаття 33 зазначає, що дійсність правочину, його тлумачення та правові наслідки недійсності правочину визначаються правом, що застосовується до змісту правочину. Статті 31, ч. 1, 2 ст. 32 та ст. 33 однаково розуміють значення словосполучення «зміст правочину», однак із наведених формулювань проблематичним вбачається визначення значення цього словосполучення. Лише ч. 3 ст. 32 дає підстави казати, що під змістом правочину розуміється права та обов'язки сторін правочину. Підставу для цього дає формулювання «виконання що має вирішальне значення для змісту правочину». Логічно, що виконання в даному випадку і є частиною (вирішальною), що складає зміст правочину. Виконання правочину, як відомо, – це реалізація прав та кореспондуючих цим правам обов'язків. Отже, наведені положення дають підставу стверджувати, що в цьому законі під змістом правочину розуміється сукупність прав та обов'язків. Наостанок для виявлення змісту наведеного словосполучення доцільно звернутися до ст. 628 ЦК України. Наведена стаття присвячена визначенню змісту договору. А договір є основним різновидом правочину. Під змістом договору ст. 628 розуміє сукупність умов (пунктів). Таким чином, законодавець під змістом правочину розуміє сукупність узгоджених сторонами умов або сукупність умов, визначених однією стороною (у разі наявності одностороннього правочину), та в деяких випадках – сукупність прав та обов'язків. Виходячи з наведеного, словосполучення «зміст правочину» не включає в себе суб'єктивну ознаку. А отже, категорія зловживання правом, кваліфікація якої в першу чергу залежить від суб'єктивних ознак (спрямованості волі, вини та інше), не охоплюється поняттям «зміст правочину» та не може бути підставою для визнання правочину недійсним.

Окремо слід зупинитися на ще одній позиції К.І. Скловського, висловленій ним у відомій монографії «Власність в цивільному праві». Позиція К.І. Скловського така: «Виходячи за межі питання щодо другого продажу, повинен зазначити, що в принципі є неможливим визнання угоди недійсною в силу ст. 10 ЦК РФ. Оскільки норма ст. 10 ЦК РФ має на увазі зловживання суб'єктивним правом; суб'єктивне право у будь-якому разі має якийсь об'єкт із зазначених в ст. 128 ЦК України. Між тим для укладення угоди не встановлюється суб'єктивне право, укладення угоди об'єктом права не є, а здійснюється в силу дієздатності. Звідси випливає зрозумілий висновок: укладення угоди не є здійснення суб'єктивного права, а отже, не може бути і зловживання правом засобом укладення угоди» [4, с. 470]. З такою позицією можна погодитись лише частково.

Дійсно, існують правочини, на момент укладення яких особа не має суб'єктивного права, а отже, не може реалізувати це право. Наприклад, укладення договору купівлі-продажу речі, якої ще немає, або створення твору. У даному випадку укладення договору є реалізацією дієздатності особи, а точніше правочиноздатності. Слід зазначити, що купівля-продаж окремих об'єктів обов'язково передбачає наявність у особи (продавця) на момент вчинення правочину права власності. Яскравий приклад таких правочинів – купівля-продаж нерухомості. Як відомо, правочин купівлі-продажу з нерухомістю обов'язково підлягає нотаріальному посвідченню, численні нормативні акти, що регулюють процес вчинення нотаріальних дій, вимагають перевірки правовстановлюючого документу продавця на момент вчинення угоди. Крім цього, при більш детальному наближенні стає очевидною реалізація правоздатності, що в більшій частині має відношення до консенсуальних договорів. Щодо реальних договорів, то момент укладення таких договорів законодавцем пов'язується з моментом передачі речі (наприклад, договір страхування, договір позики). У даних випадках передача речі є секундарним правом та нічим іншим, як реалізацією правомочності щодо розпорядження майном.

Висновки. Таким чином, детальний аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що чинні правові норми не передбачають можливості визнання недійсним правочину в разі порушення особою припису ч. 3 ст. 13 ЦК України (заборона зловживання суб'єктивним цивільним правом). Неможливо визнання правочину недійсним і з теоретичної точки зору, оскільки укладення договору не є реалізацією суб'єктивного права. У свою чергу, помилковість позиції Верховного суду, як найавторитетнішої судової установи країни, ще раз свідчить про комплексність та складність проблематики зловживання особою своїм правом та необхідність подальшого вивчення нормативного матеріалу, що регулює інститут «зловживання правом» та проведення доктринальних досліджень інституту зловживання суб'єктивним цивільним правом.

Література:

1. Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закону / за ред. доктора юридичних наук, проф. А. Довгерт. Харків : ТОВ «Одісей», 2008. 352 с.
2. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. У 2-х т. Т. 1 / під. ред. В.Г. Роганя. 2-ге вид. Харків : Фактор, 2010. 800 с.
3. Скловский К.И. О применении норм и злоупотреблении правом в судебной практике. *Вестник ВАС РФ*. 2001. № 2. С. 45–49.
4. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве. 5-е изд., перераб. Москва : Статут, 2010. 893 с.
5. Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : монографія. Київ : КНТ, 2008. 184 с.
6. Цивільний кодекс України : Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції України, науковців, фахівців). Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / Т. В. Бобко [та ін.] ; за ред. проф. І.В. Спасибо-Фатеевої. Серія «Коментарі та аналітика». Харків : ФО-П Колісник А.А., 2010. 768 с.
7. Постанова Верховного суду від 17.07.2019 року у справі № 299/396/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83387355>.
8. Рішення Апеляційного суду Львівської області від 31.05.2013 року по справі № 1308/2-1552/11 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/31821636>.

Salazskyi O. Abuse of the right as a basis for declaring the transaction invalid

Summary. The article considers the issue of civil consequences of such a legal phenomenon as a person's abuse of his subjective civil right. Along with the special consequences provided by Arts. 13 and 16 of the CC of Ukraine in the form of refusal to protect the rights abused by the person and the obligation to stop the abuse of rights, analyzes the option of applying general consequences to the person, including the possibility of invalidating the transaction under Part 3 of Art. 13 of the CC of Ukraine. The relevance of the research topic is confirmed by specific examples from the case law of courts of various instances of Ukraine and foreign countries. In addition, the decision of the Supreme Court (Civil Court of Cassation as part of the Supreme Court) as of July 17, 2019 in the case No. 299/396/17 is analyzed. In the mentioned decision, at the level of the Supreme Court, the universally obligatory legal position was announced. It recognized possible to declare the transaction invalid in the case of a person's abuse of his subjective right. The grounds for the invalidity of transactions provided by the CC of Ukraine are analyzed in detail. The author concludes that the only ground for the invalidity of the transaction provided by applicable law, which may include cases of abuse of civil rights, is the provision of Part 1 of Art. 203 of the CC of Ukraine in conjunction with Part 3 of Art. 13 of the CC of Ukraine and Art. 215 of the CC of Ukraine, i. e., the contradiction between the content of the transaction of the CC of Ukraine and the civil legislation of Ukraine. Based on the current legislative material, it is rendered the statutory definition of the phrase "content of the transaction" in the sense of Part 1 of Art. 203 of the CC of Ukraine; it is concluded that the internal

meaning of the phrase "the content of the transaction" in the sense of the provisions of Part 1 of Art. 203 of the CC of Ukraine does not cover cases of a person's abuse of his right, and thus, violation of the provisions of Part 3 of Art. 13 of the CC of Ukraine cannot be used as a basis for declaring a transaction invalid. The possibility of declaring the transaction invalid in the case of violation of Part 3 of Art. 13 of the CC of Ukraine from a theoretical point of view is analyzed. The author considers a legal nature of the "right to enter into a transaction". The analysis results allow concluding that the legal qualification of the category "right to enter into a transaction" depends on the type of contract concluded by the person (real or consensual contract). In the case of concluding a consensual agreement, the right to enter into such a transaction does not mean the realization of a subjective right, but the realization of the legal capacity of the person. This conclusion, in terms of consensual agreement and from a theoretical point of view, excludes the use of the provision of abuse of the right, as a basis for declaring the transaction invalid (when concluding the consensual agreement, the person does not exercise his subjective right). Regarding the conclusion of real contracts, the person exercises the so-called secondary right (dynamic capacity). According to the results of the study, it is concluded that there are no theoretical and legislative grounds for the use of the provisions of Part 3 of Art. 13 of the CC of Ukraine, as a basis for recognizing the transaction invalid under Part 1 of Art. 203 of the CC of Ukraine and Art. 215 of the CC of Ukraine.

Key words: abuse of right, invalidation of transaction, content of transaction, real agreement, consensual agreement, subjective right, secondary right, legal capacity.